

Дмитро Шандра

щільнийчорний
плотныйчерный
плотныйчерный
щільнийчорний

УДК 355. 01:821. 16

Ш 20

В цій книзі зібрані коротка проза та поезія 2022-2024 років.
Те, що автор занотовував після боїв, під час виснажливої служби
в піхоті, в просочених зливами та брудом окопах, у лихоманці
та смертельній втомі.

Це те, що близькі та друзі автора мріють зберегти як невід'ємну
частину культурної спадщини України.

ISBN 978-617-8310-23-3

Автор присвячує цю книгу загиблому другу та побратиму
Антону Клітному.

Видавець Руслан Халіков

Передмова Костянтин Москалець

Креативний директор Ганна Єгорова

Редактор Роман Гардашук

Дизайнер Олена Калюк

Художниця Влада Ралко

Перекладачі Роман Гардашук, Ганна Єгорова, Влада Ралко,

Аля Шандра, Катріна Хаддад, Денис Пінчук, Богдан Бондарчук

Фотографії з бойових виходів надані автором

Надруковано ТОВ «Поліграфічний комбінат «Типографія від А до Я»,
Україна, місто Київ

Вул. Колекторна, 38/40

Тел +38 (044) 563 30 83

ISBN 978-617-8310-23-3

Костянтин Москалець
Героїзм щільного письма

В Україні вже котрий рік триває війна, і поет та філософ Дмитро Шандра – з головою в ній. Навіть перебуваючи на її окраїнах, він щоразу опиняється в центрі, сказати б, у нутрі війни, де немає – більше немає, ще немає – чіткого поділу на духовне й матеріальне, піднесене і низьке, галюцинаторне та реальне. Його проза і поезія доповнюють одна одну: проза вельми поетична, а поезія сповнена епічності. Війна – вибух первісного, синкретичний жанр, подія, яка торкається бездонних питань початків буття і кінця часу, обстоювання ідентичності, прийняття відповідальності за долю своєї землі та свого народу. Лемешами снарядів війна виорює борозни, в яких можна знайти відповіді й навіки загубити запитання або ж навпаки. У війні – смерть, і життя також у війні. У війні – кінець, але там-таки – Начало. І ще хтось. Незримий. Невідомий. Темний. Інший. Інобуття, якого немає, але якого водночас не може не бути. «Цікаво, хто повернеться з війни у наших тілах замість нас? Разом із нами?» – запитує поет. Чи все-таки філософ?

Шандра, власник книгарні «Архе», свого часу надзвичайно популярної серед київських інтелектуалів, замикає крамницю з рідкісними виданнями і вирушає на війну. Замість торгувати, він воює. Замість убивати, лікує і рятує як парамедик. Спочатку захищаючи Київ. Потім – інші українські землі, вас і мене, читачів цієї книжки, яких росіяни хотіли б остаточно зліквідувати. Книжку напрочуд щільної й елегантної прози та поезії написано не в затишному кабінеті, а у бліндажах і бомбосховищах, на передньому краї боротьби з плем'ям нелюдів. Архе, есхатон – це більше за легковажну гру словами. Якщо це й гра, – коли архе переходить у кінець історії, – то гра позалюдська, на полі незбагнених сил, де все вже/ще злито воедино, де бог – Темний, а до його світанку нестерпно далеко: «Ніколи не думав, що можна так чітко й прозоро бачити, де чисте добро, а де чисте зло. Вони сяють, немовби підсвічені зсередини. Воістину, есхатон

наблизився, він ні добрий, ні злий, від нього віє крижаною прозорістю незбагнених рішень. Ці ваги, на яких зважують перемогу і поразку, зроблені з надснігу і льоду. Ми вже не у відчаї, ми в одкровенні. Добре нам тут бути, давай викопасемо три вогневі точки і залишимося на цій горі».

Ви довідаєтеся правду про війну не з брехливо позитивних новин, що їх нашвидкуруч монтують продажні репортери, і не зі сльозливих або перебільшено грізних, завжди надмірно багатослівних опусів, настроєних у безпечних місцях за сотні кілометрів від лінії життя і смерті, яка навпіл розтинає нуль. Правду про війну, істину війни ви осягнете тут, у книжці віршів і прозових фрагментів Дмитра Шандри, де замість тон словесної води – лід неймовірно щільного, насиченого письма. Я сказав «лід»? Перепрошую, я мав на увазі діамант; діамант точеного, відшліфованого стилю.

Уривки почутих діалогів. Сни і марення, впресовані в один абзац. Проникливі, часом пронизливі, до схлипу, спостереження: за смертю ворони на власній долоні, аж доки світло витече з її очей красивого і гіркого птаха, за незримою раною контузії, за молодою старістю дерева, коріння якого снується над головою у лоні бліндажа, у шлунку бліндажа, у череві бліндажа... Героїзм письма всупереч абсурду, всупереч приземленості, вульгарності, продажності, помітних і в армії, і в тилу завдяки нещадній оптиці війни.

У стислих рядках, написаних у вкрай ексклюзивних умовах переднього краю буття, нам розкривається нове бачення, справжнє бачення, вмикаються незнані раніше здібності синестезійного чуття. Разом із пильним, напрочуд обдарованим автором ми починаємо бачити неймовірно прості деталі воєнного повсякдення, готового щомиті зникнути від вибуху, від пробудження, від смерті. Червоно-іржавий колір звуку повітряної тривоги. Дивне розташування пір року, млосне заціпеніння їх у химерному, однак точному визначенні: «напівпрозора, жовто-зелена осінь початку весни цього року». У війні місця випадають

з історії, часові теж немає місця, тож, здавалося би, певні історичні орієнтири зникають, залишаючи натомість непомильне знання, що «наша війна все більше відчувається як друга перша світова перед другою другою».

Це поезія чи проза? Це література чи філософія?
Історія чи мета-історія?

Це все одразу. Це синкретичне мистецтво філософії періоду війни в Україні. Плотін, до речі, теж був на війні, зауважує Шандра.

Це бачення, ці візії і нотатки на прикладі автомата нагадують особисто мені не так літературні або філософські паралелі (хоча тіней Целана, Тракля, Бенна, Юнгера, Гайдеггера неможливо не помітити), як картини Ієроніма Босха, з їхнім зятятю затамованим гностицизмом, із гулкими тунелями перспектив, що ведуть до чітких, гіперреалістичних деталей побудови неможливих істот, із задніми планами, в яких обов'язково присутня ще одна, і ще одна пройма вікна, а у тій проймі чи промоїні реальності сидить усюдисуща сова, або пелікан, або інша проява маячить, глечик із копитами, скажімо, символ чи реальна птаха, не розбереш, як не розбереш і в Шандри, про ворону чи про померлу святість невинності він розповідає.

Таке самозабутнє й наполегливе, щільне прописування найменшого, найнепомітнішого, найминуцішого у стократ більше й важливіше за плетиво пишномовних і пустопорожніх слів, яким нас оповивають у соціальних мережах, та покvapливо виготовлених – на продаж, куди ж ще – книжках і фільмах. Тотальне переоцінення всіх цінностей заторкує і етичні критерії, і релігійні претензії на владу над умами й душами, і статус учорашніх авторитетів, які продовжують проповідувати, писати, співати: «Авторитети за інерцією досі думають, що вони авторитетні. Політично, релігійно, культурно зокрема. Вони вже не існують насправді, ці авторитети, хоча за інерцією продовжують говорити. Але насправді війна вже все змінила. Причому змінила вона так, що ми самі ще нічого не знаємо. Ми не знаємо, в якій політичній системі живемо зараз; ми не знаємо, у що насправді віримо і як саме у нього віримо...».

Саме в ось таких словах, у яких відлунюють інтонації Гайдеггерових роздумів про Gestell, народжується великий стиль нового, повоєнного мислення та життя. Хтось у соціальних мережах зауважив, що хотів би прочитати цілий роман авторства Дмитра Шандри. Розуміючи сенс цього побажання-компліменту й анітрохи не сумніваючись, що після перемоги над російським ворогом ми обов'язково отримаємо солідний том добірної прози та сліпучих сполохів віршів Шандри, сьогодні, проте, я віддаю перевагу глибокому вчитуванню і вчуванню у дивовижні фрагменти й поезії, подані в невеличкій книжці вибраного. Замість поглинання чергової сотні сторінок, які неодмінно забудуться завтра, краще зосередитися на розмислюванні одного прозового фрагмента, навіть одного речення, яке вже ніколи не забудеться: «Річ, занурена у воду, одразу стає схожою на артефакт...». У наш час недоброї похапливості, у час нехтування та скасування, які зачепили дослівно всі сфери людського, Шандра показує, що можна бути неквапливим і вдумливим, мати світле око й чуйне серце навіть серед мороку війни, можна естетизувати кривавий досвід вогню, контузій, загибелі, не опускаючись при цьому до базікання та писанини, роблячи це не заради публікацій і слави, а задля того, щоб не здохнути й витримати атаку реальних і метафоричних «градів», спрямовану на остаточне зліквідування нас. Протиставляючи остаточному естетичне, Дмитро Шандра подає руку нам - поранилим несподіваним вибухом у житті, яким є кожна війна, особливо ж несправедлива й злочинна, - і витягаючи з руїн колишньої парадигми. «Війна - це не рок, а техно; не граніт, але попіл; красива й непередбачувана дурепа, врешті-решт», - усміхається він до нас.

І ми, не знаючи насправді, у що тепер вірити, розуміємо, що цьому чоловікові, поетові, воїну можна вірити сповна.

Влада Ралко

Памяти Антона Клитного, друга и командира

Рождество
в волчьих яслях и ягоды
цветы паслена и белены
цветы раны и радуги
раскаленной капелью клонятся
над колыбелью

Різдво

у вовчих яслах і ягоди
квіти післьону та блекоти
квіти рани і райдуги
розжареною краплею хияються
понад колискою

***

Обстрелы начались в семь утра и до сих пор продолжаются. Несколько раз в минуту слышны глухие выходы, потом свист и шипение. Иногда прилеты рядом, иногда совсем далеко. Я лежу в блиндаже, и воображение рисует раскаленную сетку траекторий, врезанную в заиндевевший ландшафт мышиноного царства неубранных полей; в узор посеченных посадок, на которых проще встретить контуженого духа или собаку, чем человека; где на обочинах гниют мины, сумки, банки, патроны, бинты с кровью, гноем и кто знает, что еще; в клубок окопов, похожий на сплетение китовых органов с желудком блиндажа и спящими в нем. Я вспоминаю кусочки льда с кровавыми ягодами, что начали падать на бруствер за пять минут до обстрела, когда солнце пригрело ветки, укрывающие позицию. Лед крошился, трещал и падал на земляной вал прямо перед глазами, таял, оставляя на черной и коричневой земле мокрые линии и красные ягоды. А потом начался обстрел, закончилась смена, я лежу в чреве блиндажа, ускользнув от сетки снарядов как мудрая рыба, и забавляюсь, перебирая в уме кусочки льда, кроваво-красные ягоды

Обстріли почалися о шостій ранку і досі продовжуються. Декілька разів в хвилину чутно глухі виходи, потім свист і шипіння. Іноді приліти поруч, іноді зовсім далеко. Я лежу в бліндажі і уява малює розжарену сітку траєкторій, врізану в заіндевілий ландшафт мишачого царства неприбраних полів; у візерунок посічених посадок, на яких простіше зустріти контуженого духу чи собаку, ніж людину; де на узбіччях гниють міни, сумки, банки, набої, бинти з кров'ю, гноем та хто знає, що ще; у клубок окопів, схожий на сплетення китових органів зі шлунком бліндажа і сплячими в ньому. Я згадую шматочки льоду з кровавими ягодами, що почали падати на бруствер за п'ять хвилин до обстрілу, коли сонце пригріло вітки, що закривають позицію. Крига кришилася, тріщала і падала на земляний вал прямо перед очима, танула, залишаючи на чорній і коричневій землі мокрі лінії і червоні ягоди. А потім почали стріляти, закінчилася зміна, я лежу в утробі бліндажу, вислизнувши від сітки снарядів як мудра риба і бавлячись перебираю в умі шматочки льоду, криваво-червоні ягоди.

***

Тепло в окопах зимой это валюта. Скорее, даже не валюта, а золотой запас, дарующий ценность валюте, патронам ли, сну, еде. Запас, сводимый во всех своих формах к лезвиям огня, но разве золото не огонь? Голодный огненный запас, его всегда недостаточно, он вечно требует восполнения. Жизнь и свободу мы ценим больше денег, больше тепла, да только пока согреты хоть немного, пока эти счета если не оплачены, то хоть разморожены. Все теплое маркируется как свое и родное, от газовой горелки и самогреющихся химических стелек, до грязной тесноты людей, спящих вповалку. Нельзя изменить теплу, как нельзя изменить воздуху. Мы приручаем огонь, а огонь приручает нас. Он раскрывается на железном острие горелки не избитой метафорой цветка, он раскрывается чем-то дружным и личностным, когда мы протягиваем к нему скорченные, ледяные пальцы. В пульсации зеленых, желтых и синих оттенков и стенок розового раскрывается текучесть форм. Метафорическое, женственное горение эроса — и огонь пережигает метафору; реальное горение пороха в патроне — если случился стрелковый и близкий бой — самый страшный; ядовитый, но теплый дым окопной свечи, такой же как на войне семьдесят лет назад. Жар спасительно приходит изнутри всплеском страха и радости от близких приходов, или издевательски от звуков, похожих на близкий приход. Резко прошелестит птица, скрипнет дерево, зашуршит одежда и обожжет изнутри, бросит за бруствер или в лужу грязи одним рывком, а потом долго и безнадежно придется отряхивать одежду, сушить ее по частям над горелкой, спасая огнем, от огня, для огня.

Тепло в окопах взимку — це валюта. Радше навіть не валюта, а золотий запас, що дарує цінність валюті, чи набоям, сну, їжі. Запас, що зводиться у всіх своїх формах до лез вогню, але хіба золото не вогонь? Голодний вогняний запас, його завжди недостатньо, він потребує поповнення. Життя і свободу ми цінуємо більше грошей, більше тепла, та тільки поки що зігріті хоч трохи, поки ці рахунки якщо не сплачені, то хоч розморожені. Все тепле маркується як своє і рідне, від газового пальника та самогрійних хімічних устілок, до брудної тісноти людей, що сплять покотом. Не можна зрадити теплу, як не можна змінити повітря. Ми приручаємо вогонь, а вогонь приручає нас. Він розкривається на залізному вістрі пальника не заяложеною метафорою квітки, він розкривається чимось дружнім та особистісним, коли ми простягаємо до нього скорчені, крижані пальці. У пульсації зелених, жовтих та синіх відтінків та стінок рожевого розкривається плинність форм. Метафоричне, жіночне горіння ероса — і вогонь перепалює метафору; реальне горіння порошу в патроні — якщо стався найстрашніший бій — стрілецький, близький; отруйний, але теплий дим окопної свічки, такий самий, як на війні сімдесят років тому. Жар приходить рятуючи зсередини сплеском страху та радості від близьких приходів, або знущально від звуків, схожих на близький прихід. Різко прошелестить птах, рипне дерево, шурхітне одяг і обпалить зсередини, кине за бруствер або в калюжу бруду одним ривком, а потім довго і безнадійно доведеться обтрушувати одяг, сушити його частинами над пальником, рятуючи вогнем, від вогню, для вогню.